

(més tard també *κατεπάνος* i llatinitzat en el Sud d'It., amb mescla del nostre mot, en les formes *capitanus*, a. 989, i *capitanus*, a. 998), així com de la parella llatina sinònima *antesignani*, *antesignanus*; també hi degué contribuir el fet que en català l'abstracte *capitania* (que ja es documenta en Muntaner, cap. 236, així com en el *Curial* i en el *Tirant*) que es pogué crear com a derivat de *capitani*, semblava correspondre a un primitiu *capità* de la mateixa manera que *castllania* o *castlà* 'cap d'un castell'. *Capitana* (veg. supra); *capitanessa* (JRoig, *Spill*, 10247). *Capitanatge*, recomanable com el millor substitut del castellanisme *jesfatura*, almenys en casos en què *prefectura* (*prefectura d'Obres Públiques*) o *capitania* no semblin bons, p. ex. *capitanatge de Policia*, va assumir el *capitanatge del partit*.

Capitania (supra) (rarament *capitaniat*, 1403). *Capitanejar*, ja freqüent en Joanot Martorell: «Tirant que anava entre ells *capitanejant*», «ab una vergua en la mà anava *capitanejant* la sua gent» (*Tir.*, ed. Ag. II, 83, 237).

Capatàs [1577] ve a ser en definitiva una variant de *capità*, d'història i caràcter diferent i de formació no ben aclarida, especialment en els detalls, comuna al català amb el port. i cast. [c. 1540] *capatax*: se'n va tractar ja a fons en el DCEC I, 654, estudi al qual remeto; com a resultat d'aquella discussió s'han eliminat dubtes i precisat només alguna obscuritat menor, però resta l'essencial: s'ha d'admetre que el mot va venir a les llengües hispàniques prenent-lo de l'occità antic, en una forma del cas recte de l'antiga llengua d'oc *capitàs* o *capetàs, nominatiu de *captan* o *capetan del mateix valor que el nostre *capità* i d'igual etimologia, cosa que explica la terminació *-às* o *-az* de les llengües hispàniques; es pot descartar el dubte, llavors encara no rebutjat del tot, que sigui un derivat directe de CAPUT (idea solament concebible si fos d'origen mossàrab, i que en aquest cas també xocaria amb greus objeccions i detalls inadmissibles). La variant *capotàs* amb *o* és només catalana, vulgarisme d'aparició recent, encara que prou estès; 11 però això s'explica en català (o ja occità?) com una refacció morfològica de tipus «etimologia popular»: *cap-ot-às*, una espècie d'invasió del sufix compost *-otàs*, com si diguéssim 'caparràs', 'cap ultra-gros'.

Capitar 'arribar a bon terme', 'arribar al terme que escau d'esperar': en la nostra llengua exclusivament mallorquí: «arribar una cosa a cap; madurar els fruits; arribar l'anyada a cap» (BDLC IV, 367), i encara allà deu ser del llenguatge de la pagesia, afavorit en l'estil d'AMAlcover: «que grani, que *capiti* bé, que doni un esplet gros» (BDLC VI, 169), però no en recordo testimonis en escriptors d'estil més civil. La idea bàsica és la de 'fer cap', 'arribar', com l'it. *capitare*, del qual l'hem de tenir per manlleu (com altres termes afectius o familiars de l'illa: *sobrassada*, *caparro*, *canterano*, etc.).

Capitell [doc. de 1345], pres del ll. *capitellum* id., pròpiament diminutiu de *caput* 'cap', referint-se al capdamunt de la columna; en català aviat passà a ser

tan conegut que esdevingué apte per a ús literari i no tècnic-documental: «colones e *capitells*, / tot és obra florejada / --- colors vermells / ---», Antelm Turmeda, a. 1399, *Cobles de la Div. de Mall.* (NCL. x, 108); «*capitellum*»; «id.: pedes, tibicines, fulcra i taula de dos pessés ---», OPou (*ThPu.*, 13, 187), ací aplicada, doncs, al suport de moble (AlcM, § 2). El fet que el cast. *capitel* [1495] per la seva terminació, i aquest i l'it. *capitello* per la seva data (fins potser el fr. *chapi-teau*) siguin d'entrada més tardana i, en castellà, amb forma manlevada del cat. o occità, mostra que, tot i llatinitisme, en aquest cas el català estigué a l'avantguarda entre les llengües romàniques, com escau al primerenc i original descabellament de l'arquitectura romànica en els Pirineus orientals; cf. DCEC I, 657.

Capítol [S. XIII], pres del ll. *capitulum* 'cap petit', 'caparró', diminutiu de *caput*, *-pitis*, 'cap'; el mot llatí prengué aviat, de més a més, el sentit d'adornament amb què hom encapçala les divisions o capítols d'un llibre', i des d'ací el 'capítol' mateix: així ho veiem ja en Sant Jeroni i en juriconsults del dret romà justinianeu, etc., i així ho usa, en conseqüència, un clàssic medieval tan il·lustre com l'Alighieri, sovint en el seu *De Vulgari Eloquentia* (II, iv, 7, i passim; ed. Marigo, p. 321). En aquest sentit el trobem ja en la *Crònica* de Jaume I, etc.; i això és concretat especialment en les parts i l'articulat d'una estipulació legal [ja en el *Consolat*], d'on diverses aplicacions comarcals jurídiques, i especialment els pactes que s'escruien públicament com a base d'un matrimoni; altrament en aquests sentits es prefereix en certes rodalies el derivat *capitulació* («document, generalment privat, on es consignen les contractes de migenques», Porcicles, *V. d'Àger*, p. 35; *kapitulabyón* 'capítols matrimonials', en el parlar quasi-aragonès de les Viles de Turbó, 1965), abstracte de *capitular* 'escriure tals capítols' [1434], 'fixar les condicions de rendició d'una tropa' [guerras nacionals dels Ss. XVII-XVIII].

En l'Edat Mitjana s'afegí a les accs. de *capitulum* la de 'lectura que es feia durant un ofici diví', consistent de primer en un capítol de les Escriptures o dels Pares, i en fi va passar a designar l'aplec dels monjos destinat a una d'aqueixes lectures, d'on qualsevol reunió monacal o bé la comunitat que podia celebrar-la (Du C.). En el sentit del d'un monastir trobem ja *capítol* en Lull (*Blanq.*, NCL. I, 128.9); valor amb el qual pogué pendre forma semi-popular per una evolució fonètica de tipus quasi-hereditari, d'on el cast. *cabildo*, i *cabille* en alguns parlars antics del nostre domini pirinenc, parlant d'una comunitat de canonges, en un doc. de 1257-69 de l'Alt Pallars (vall de Cardós): «del feít de la degania e-l *cabille* de la Sed» (PPujol, *Docs. Vg. Urg.*, 23.7). *Capitoler* [1380]; *capitolada*. *Capitular* adj. [1685], -arment [1614]; *capitulant*. *Capitulejar*. *Recapitular*, *recapitulació*, dels ll. *recapitulare*, -latio.

Capitós, -osament, i *capitositat*, tots dos en Eiximenis (AlcM). *Capitonat* [Noller], pres del fr. *capitoné*, derivat de *capiton* [1565] que, per la seva banda, és manlleu de l'it. *capitone* 'espècie de seda grollera'